

Tomasz Szubrycht

ANALIZA PODOBIEŃSTW OPERACJI MILITARNYCH INNYCH NIŻ WOJNA ORAZ DZIAŁAŃ POZWALAJĄCYCH ZMINIMALIZOWAĆ ZAGROŻENIA ASYMETRYCZNE

STRESZCZENIE

W wielu publikacjach dotyczących zagadnień bezpieczeństwa międzynarodowego oraz możliwości wykorzystania sił zbrojnych spotkać można takie pojęcia jak operacje inne niż wojna (MOOTW) czy zwalczanie zagrożeń asymetrycznych. W literaturze przedmiotu można jednak spotkać swoistą dowolność interpretacyjną, która stanowi źródło wielu nieporozumień. Prezentowany artykuł ma charakter dyskusyjny, a jego celem jest próba usystematyzowania podobieństw i różnic, jakie występują między MOOTW oraz działaniami pozwalającymi zminimalizować zagrożenia asymetryczne.

WSTĘP

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat działania militarne, w szczególności zaś zadania stawiane przed siłami zbrojnymi, stopniowo zmieniały swój charakter. Współcześnie żołnierze coraz częściej wykorzystywani są w sposób znacznie odbiegający od panującego powszechnie wyobrażenia. Rozwój sytuacji polityczno-militarnej sprawił, że klasyczne działania militarne w formie wojny międzypaństwowej cechującej się zinstytucjonalizowaniem i ustalonymi regułami prawnymi tracą swoją dominującą pozycję. Wzrasta natomiast znaczenie swoistego „humanizmu militarnego”, czyli użycia międzynarodowych lub narodowych sił militarnych celem zapewnienia globalnego respektowania elementarnych praw człowieka i uregulowań prawa międzynarodowego. Oczywiście należy zgodzić się z Ulrichem Beckiem, że „(...) klasyczne rozróżnienie wojny i pokoju, ataku i obrony, prawa i bezprawia, morderców i ofiar, społeczeństwa obywatelskiego i barbarzyństwa

uległy implozji, a polityka praw człowieka stała się swego rodzaju religią obywatelską Zachodu”¹. Gotowość uczestnictwa poszczególnych państw w działaniach, które przyjmują charakter operacji innych niż wojna czy działaniach minimalizujących zagrożenia asymetryczne jest często również efektem swoistego rachunku ekonomicznego. Analizują one między innymi to, czy koszty uczestnictwa w takich działaniach będą mniejsze czy większe od potencjalnych korzyści. Do tych ostatnich zalicza się między innymi: zminimalizowanie strumienia uchodźców, niedopuszczenie do włączenia się w konflikt innych podmiotów czy wreszcie ograniczenie prawdopodobieństwa zaangażowania się międzynarodowych grup przestępczych.

Wszystkie te uwarunkowania sprawiają, że poruszone aspekty stają się jednymi z najważniejszych zagadnień ze sfery bezpieczeństwa. Tym samym ich analiza jest ważnym zagadnieniem zarówno ze względów teoretycznych, jak i praktycznych.

OPERACJE INNE NIŻ WOJNA (MOOTW)

Problem definiowania Military Operation Other Than War (MOOTW) jest interesującym wyzwaniem. Już w nazwie tych specyficznych działań militarnych zawarta jest „negacja definicyjna”, a mianowicie u podstaw ich wydzielenia leży swoista logika określenia, czym operacje inne niż wojna nie są. Dlatego, aby w pełni zrozumieć ich specyfikę, celowym wydaje się przeanalizowanie różnych definicji „wojny”, aby w ten sposób uzyskać odpowiedź na pytanie, czym są te działania. Istnieje wiele różnorodnych definicji „wojny”. Poniżej przedstawiono niektóre z nich:

„Wojna jest nie tylko czynem politycznym, lecz prawdziwym narzędziem polityki, dalszym ciągiem stosunków politycznych, prowadzeniem ich innymi środkami”.

C. von Clausewitz, *O wojnie*, Warszawa 1958, s. 15.

„Wojna jest kontynuacją polityki prowadzonej środkami przemocy w celu zmuszenia przeciwnika do spełnienia naszej woli, nosi charakter krwawej walki zbrojnej, staczonej przez zorganizowane siły zbrojne”.

F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1978, s. 29.

¹ U. Beck, *Über den postnationalen Krieg*, „Blätter für deutsche und internationale Politik”, 1999, Nr 8, S. 985.

„Wojna to zjawisko społeczne, historyczne i klasowe, polegające na regulowaniu sporów lub realizowaniu celów politycznych przez zastosowanie przemocy w postaci sił zbrojnych”.

Encyklopedia powszechna, PWN, Warszawa 1976, t. IV, s. 67.

„Wojna to konflikt zbrojny między państwami, blokami państw, narodami lub klasami społecznymi, kontynuacja polityki środkami przemocy w celu osiągnięcia określonych interesów politycznych, ekonomicznych lub ideologicznych”.

Mała encyklopedia wojskowa, Warszawa 1971, t. III, s. 494.

„Wojna to stan funkcjonowania państwa charakteryzujący się istnieniem ostrego konfliktu zewnętrznego lub wewnętrznego rozwiązywanego środkami przemocy, angażujący cały potencjał państwa”.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2002, s. 156.

Opierając się na takiej logice definiowania, podjęto różne próby opracowania jednolitej definicji MOOTW. Poniżej zaprezentowano te, które zdaniem autora są najbardziej reprezentatywne dla charakteru tych operacji:

„(...) wojskowe działania inne niż wojna obejmują użycie możliwości sił zbrojnych w szerokim zakresie operacji prowadzonych na mniejszą skalę niż wojna”².

W dokumencie FM 100-5 – Operational określono, że MOOTW to „(...) działalność militarna w okresie pokoju lub konfliktu, w ramach której niekoniecznie musi dochodzić do starcia między dwoma zorganizowanymi siłami zbrojnymi”.

Państwa europejskie przyjmują, że operacje inne niż wojna polegają na zapobieganiu takiemu rozwojowi wypadków, który może doprowadzić do eskalacji napięcia w stosunkach międzynarodowych lub wewnętrznych, a ich efektem może być konflikt zbrojny.

W literaturze spotykamy również następujące określenia operacji innych niż wojna (bardzo często są one traktowane jako synonimy i stosowane zamiennie)³:

- działania pozawojenne;
- działania poniżej progu wojny;

² *Joint Publication 3-07*, „Joint Doctrine for Military Operation Other Than War”, June 1995, p. I – 1.

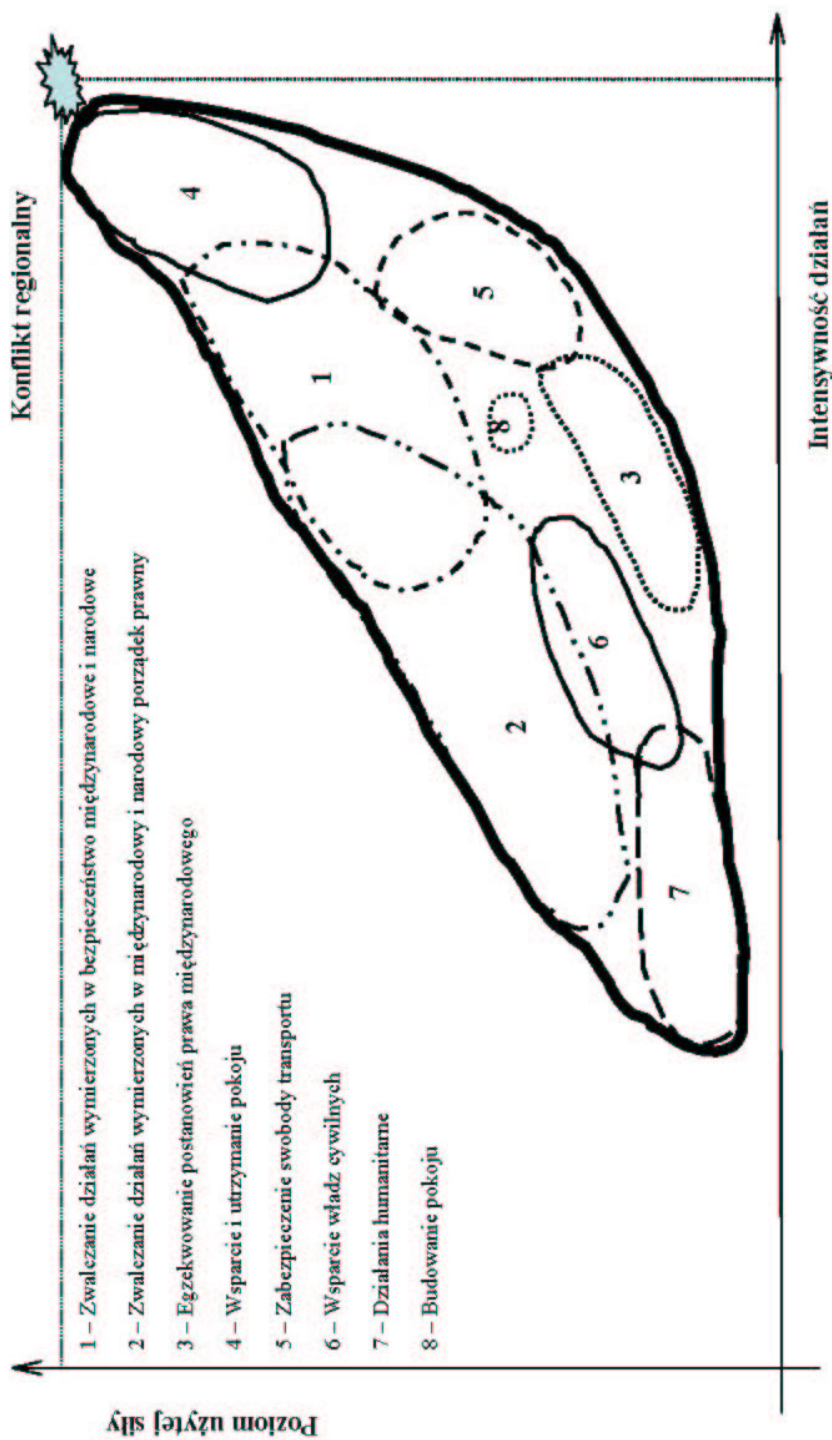
³ B. Zdrodowski, M. Marszałek, *Operacje pozawojenne Sił Powietrznych*, AON, Warszawa 2002, s. 7.

- działanie nieobjęte artykułem V traktatu północnoatlantyckiego;
- działanie nieobjęte artykułem V traktatu waszyngtońskiego.

Działania inne niż wojna są zróżnicowane, jednak ich cechą wspólną jest bardzo ścisła współzależność siły militarnej, polityki (dyplomacji) oraz współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC). Najczęstszą reakcją społeczności międzynarodowej na zagrożenie inne niż wojna jest aktywna, lecz z zasady mało agresywna (może mieć jednak różny charakter natężenia użycia lub groźby użycia siły) reakcja stron trzecich. W odróżnieniu od typowych działań militarnych, gdzie zasadniczym celem jest pokonanie przeciwnika, mają one stworzyć warunki umożliwiające osiągnięcie stabilizacji w regionie, rozwiązywanie sytuacji konfliktowych lub kryzysowych, wymuszanie (wsparcie) pokoju, przywrócenie stanu sprzed kryzysu, udzielenie wsparcia władzom cywilnym, zapewnienie pomocy humanitarnej lub wsparcie działań humanitarnych. Na rysunku 1. przedstawiono charakterystykę operacji innych niż wojna w funkcji intensywności działań i poziomu użytej siły. Ograniczeniem wejściowym przeprowadzonej analizy było założenie, że konflikt regionalny stanowi punkt odniesienia, zarówno pod względem intensywności działań militarnych, jak i poziomu użycia siły dla operacji innych niż wojna.

Przedstawione na rysunku 1. spektrum działań militarnych, w ramach MOOTW, jest bardzo szerokie. Przeprowadzona analiza wykazała, że działania humanitarne prowadzone w ramach operacji poniżej progu wojny cechują się najniższą, a wsparcie i utrzymanie pokoju najwyższą intensywnością działań oraz poziomem użytej siły. Pokazuje ona również, że w ramach każdej kategorii istnieje duża rozpiętość współzależności obu tych parametrów dla poszczególnych form MOOTW.

W tabeli 1. przedstawiono te rodzaje działań, które zgodnie z Paktem Północnoatlantyckim (Join Tactics, Techniques and Procedure JTTP – Joint Pub 3-07) zaliczono do MOOTW. Wydaje się jednak, że bardziej oddającym ich charakter jest odmienny podział, który rozbija je na osiem grup. Zdaniem autora taki podział w sposób pełniejszy obrazuje różnorodny charakter operacji innych niż wojna oraz wprowadza swoistą systematykę takich działań. W tabeli 1. przedstawiono zarówno wykaz operacji poniżej progu wojny zawarty w JTTP – Joint Pub 3-07, jak i podział zaproponowany przez autora.

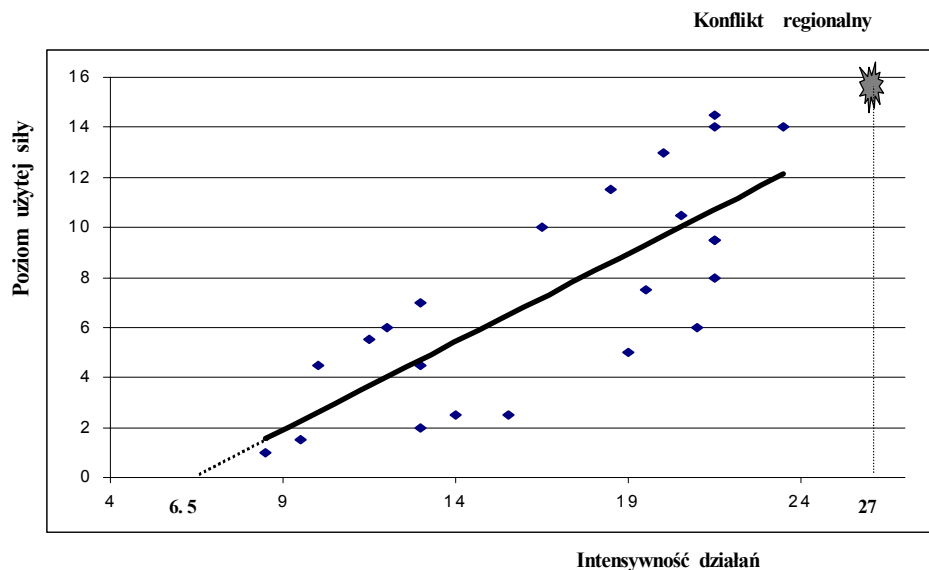
Rys. 1. Spektrum działań militarnych z uwzględnieniem tych poniżej progu wojny

Tabela. 1. Podział operacji innych niż wojna

Wykaz działań zawarty w Joint Tactics, Techniques and Procedure JTTP – Joint Pub 3-07	Proponowany podział MOOTW
<ul style="list-style-type: none"> – kontrola nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia oraz kontrola zbrojeń – zwalczanie terroryzmu – zwalczanie międzynarodowego handlu narkotykami – zapewnienie swobody przelotu i żeglugi – wymuszanie egzekwowania sankcji nałożonych przez organizacje międzynarodowe – działania o charakterze humanitarnym (akcje humanitarne) – wojskowe wsparcie władz cywilnych – ewakuacja ludności cywilnej – operacje pokojowe – ochrona żeglugi – obecność wojskowa w rejonie – działania wymuszające w EEZ – wsparcie lub zwalczanie ruchów narodowyzwoleńczych lub separatystycznych – odzyskiwanie ciał, szczątków poległych żołnierzy lub cywili – uderzenia i rajdy 	<ul style="list-style-type: none"> – zwalczanie działań wymierzonych w system bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego – zwalczanie działań wymierzonych w narodowy i międzynarodowy porządek prawny – zapewnienie swobody i bezpieczeństwa transportu – wsparcie pokoju – budowanie pokoju – egzekwowanie postanowień prawa narodowego i międzynarodowego – działania humanitarne – wsparcie władz cywilnych

Na rysunku 2. przedstawiono wzajemną zależność intensywności działań i poziomu użycia siły operacji innych niż wojna. Przedstawiono na nim również trend intensywności działań realizowanych w ramach MOOTW w funkcji poziomu użycia siły.

Uzyskane wyniki pozwalają sformułować tezę, iż wraz ze wzrostem intensywności działań liniowo wzrasta poziom użytej siły. Takie stwierdzenie w przypadku „klasycznych działań militarnych” byłoby banałem, jednak w odniesieniu do operacji innych niż wojna jest interesujące. Ponadto w oparciu o przeprowadzoną analizę można wysunąć tezę, że w operacjach innych niż wojna intensywność działań na poziomie odpowiadającym 25% konfliktu lokalnego cechuje się zerowym poziomem użycia siły.

Rys. 2. Wykres trendu intensywności działań realizowanych w ramach MOOTW w funkcji poziomu użycia siły

Istnieje pogląd, że najskuteczniejszym sposobem zapobiegania kryzysom (a tym samym minimalizowania konieczności użycia siły militarnej) jest dyplomacja prewencyjna. Dyplomację tę można, za Garethem Evansem [2], podzielić na wczesną i późną. Pierwsza z nich polega głównie na dostarczeniu pomocy eksperckiej, wspomagającej rozwiązanie narastającego kryzysu. Druga natomiast odnosi się do próby takiego wpłynięcia na strony, by zaniechały sporu w sytuacji bliskiej wybuchu konfliktu. Można stwierdzić, że w praktyce stosunków międzynarodowych bardzo często występuje również trzeci rodzaj dyplomacji, a mianowicie dyplomacja siły. Jej celem jest pokazanie zwaśnionym stronom, że społeczność międzynarodowa lub konkretne państwa (państwo) gotowe są do użycia siły dla rozwiązania zaistniałej sytuacji kryzysowej.

Literatura przedmiotu określa, że typowymi celami MOOTW mogą być:

- odstraszanie potencjalnego agresora;
- ochrona szeroko rozumianego interesu narodowego;
- wsparcie ONZ, innych organizacji międzynarodowych lub regionalnych;
- wsparcie lokalnych władz cywilnych zaangażowanych w prowadzenie akcji humanitarnych;
- wypełnienie zobowiązań traktatowych lub sojuszniczych;
- współpraca z organizacjami pozarządowymi czy prywatnymi.

W trakcie ich realizacji cele operacji mogą ulec zmianie, modernizacji lub doprecyzowaniu.

Istnieje również pogląd, że operacje inne niż wojna podjęte przez społeczność międzynarodową lub konkretne państwa (państwo, sojusze) mają na celu osiągnięcie:

- zysku finansowego (ekonomicznego);
- korzyści politycznych;
- korzyści moralnych;
- sukcesu medialnego;
- obniżenie poziomu zagrożenia;
- stworzenie warunków do przywrócenia równowagi lub zachowania *status quo*.

Cele polityczne tych działań mogą obejmować poziom od strategii do taktyki. Tym niemniej, wspólnym elementem wszystkich działań, o tym charakterze, jest bardzo wysoki poziom wpływu na sztukę operacyjną, a nawet taktykę przyjętych celów politycznych. Ponadto konieczne jest uwzględnienie następujących elementów:

1. Cały personel wojskowy biorący udział w MOOTW musi rozumieć i znać cele polityczne, które im przyświecają, oraz rozumieć, jaki wpływ na nie może mieć niewłaściwe działanie. „Jeśli żołnierz reaguje jak policjant w sytuacjach wojskowych jest martwy, jeśli zaś żołnierz reaguje w policyjnych sytuacjach jak żołnierz, wówczas powstaje incydent o charakterze międzynarodowym”⁴.
2. Dowódca powinien być świadomy, że mogą pojawić się zmiany nie tylko w sytuacji operacyjnej, ale również modyfikacja lub doprecyzowanie celów politycznych, co w konsekwencji wymusza modyfikację prowadzonych operacji wojskowych. Tym samym dowódcy poszczególnych szczebli muszą na bieżąco przeprowadzać analizę otrzymanego zadania i dokonywać niezbędnych korekt.

Należy pamiętać, że pierwszeństwo w omawianych działaniach ma zapobieganie, ograniczenie czy wygaszenie wrogości we wzajemnych stosunkach między podmiotami prawa międzynarodowego. Dlatego też działania o charakterze politycznym odgrywają pierwszoplanową rolę, tym samym działania militarne (czynnik wojskowy) mogą mieć charakter drugoplanowy.

⁴ K. E. House, *The wrong Mission*, „Wall Street Journal”, 1994, August 8, p. A 18.

PRÓBA OCENY ZAGROŻEŃ ASYMETRYCZNYCH

Asymetria pochodzi od greckiego słowa *asymmetria* i oznacza brak lub naruszenie symetrii. Pojęcia asymetrii w odniesieniu do działań militarnych są różnie pojmowane. Zależy to od kontekstu, w którym są stosowane, lub płaszczyzny ich odniesienia.

Czy hipotetyczny konflikt pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Monako byłby asymetryczny?

Odpowiedź zależy od przyjętego kontekstu analizy. Jeżeli będziemy go rozpatrywać w oparciu o prawo międzynarodowe, należy stwierdzić, że jest to konflikt symetryczny, ponieważ jest prowadzony przez dwa podmioty prawa międzynarodowego. Jeśli zaś kryterium porównania będą potencjały (polityczny, gospodarczy, ekonomiczny czy militarny), to wówczas można nazwać go konfliktem asymetrycznym. Jednak dla uniknięcia niejednoznaczności pojęć powinniśmy go określać jako konflikt nieproporcjonalny.

Asymetryczność konfliktu nie jest więc zjawiskiem jednoznacznym, jeżeli nie jest sprecyzowany charakter przyjętej płaszczyzny klasyfikacyjnej. Zdaniem autora najważniejszym elementem, który jednoznacznie określa działania asymetryczne, jest charakter stron konfliktu. Można powiedzieć, że konflikt jest asymetryczny jedynie wówczas, gdy strony konfliktu mają różny status prawnomiędzynarodowy (jedna ze stron nie jest podmiotem prawa międzynarodowego).

W przypadku konfliktu, w którym obie strony nie są podmiotami prawa międzynarodowego, mamy do czynienia z konfliktem symetrycznym. Takie pojmowanie asymetryczności można nazwać ujęciem klasycznym.

W *Podręczniku prawa międzynarodowego* stwierdzono, że podmiotowość w rozumieniu prawa międzynarodowego wyraża się posiadaniem praw i obowiązków wynikających z norm prawa międzynarodowego. Rozróżnia się tam:

- zdolność prawnomiędzynarodową (zdolność do posiadania praw i obowiązków międzynarodowych);
- zdolność do czynności prawnomiędzynarodowych (zdolność do nabywania praw i zaciągania zobowiązań międzynarodowych w drodze własnego działania).

Prezentowane zagadnienie nie zostało dotychczas skodyfikowane. W wiedeńskiej konwencji prawa traktatów z 23 maja 1969 roku mówi się o państwach⁵

⁵ Jedyne dotychczasowe traktatowe określenie państwa znajduje się w międzyamerykańskiej konwencji o prawach i obowiązkach państw z 26 grudnia 1933 roku. Stwierdzono w niej, że państwo, jako osoba prawa międzynarodowego, powinna posiadać następujące atrybuty: stałą

i innych podmiotach prawa międzynarodowego, których konwencja nie wymienia. Przyjęte formuły wskazują, że państwa są głównymi podmiotami prawa międzynarodowego, jednak nie jedynymi.

Wynika to między innymi z samej natury prawa międzynarodowego, wszystkie państwa mają bowiem status podmiotów prawa międzynarodowego, aczkolwiek z zastrzeżeniem wykluczenia z tej kategorii jednostek geopolitycznych, które pomimo nazwy czy wbrew swoim roszczeniom nie czynią zadość pojęciu państwa w prawie międzynarodowym [1].

Praktyka międzynarodowa wskazuje, że państwa regulujące swoje stosunki wzajemne za pomocą prawa międzynarodowego mogą rozszerzyć krąg jego podmiotów. Dotyczy to między innymi:

- Stolicy Apostolskiej;
- terytoriów autonomicznych;
- wspólnot powstańczych;
- organizacji międzynarodowych.

Przedstawione przykłady rozszerzenia pojęcia podmiotów prawa międzynarodowego różnią się od siebie, ale można stwierdzić, że są to twory quasi-państwowe.

Wspólną i zarazem nieodzowną cechą wszystkich podmiotów prawa międzynarodowego jest zdolność do zawierania umów podlegających temu prawu. Kryterium podmiotowości w prawie międzynarodowym stanowi również zdolność traktatowa. Normy prawa międzynarodowego ze swej natury i treści są bowiem dostosowane do charakteru stosunków między zorganizowanymi zbiorowościami ludzkimi o charakterze suwerennym lub przynajmniej autonomicznym⁶.

W swojej książce *Wojny naszych czasów* Herfried Mükler stosuje pojęcie „asymetryzacji przemocy wojennej”, rozumiane jako walkę nierównych przeciwników, w której określone formy stosowania przemocy utraciły znaczenie jako podrzędne elementy taktyki, a zyskały znaczenie strategiczne, nastąpiła swoista „autonomizacja” form przemocy⁷.

ludność, określone terytorium, rząd i zdolność do utrzymywania stosunków z innymi państwami. Aktualnie podkreśla się, że cechą wyróżniającą i nieodłączną każdego państwa jest suwerenność
Za: L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, wyd. 8, Lexis Nexis, Warszawa 2003, s. 14.

⁶ L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, wyd. cyt., s. 21 – 23.

⁷ H. Mükler, *Wojny naszych czasów*, Wyd. WAM, Kraków 2004, s. 10.

Autor ten stwierdza ponadto, że aktualnie następuje odpaństwowienie lub też prywatyzacja działań wojennych. Wraz z końcem państwowego monopolu wojna straciła swoje wyraźne kontury. Działania wojenne i przestępczość zorganizowana coraz częściej się przenikają⁸.

W klasycznym rozumieniu konfliktów asymetrycznych kluczowym elementem są rozważania na temat różnorodności celów działania przez oponentów. Mogą one mieć charakter typowo strategiczny bądź skupiać się na osiągnięciu celów operacyjnych lub taktycznych, jakkolwiek zazwyczaj zmierzają do zapewnienia sukcesu na płaszczyźnie strategicznej.

Ważnym elementem w działaniach asymetrycznych jest czynnik czasu. Dokonując pewnej modyfikacji wypowiedzi H. Kissingera, można stwierdzić, że współczesny przeciwnik asymetryczny wygrywa, jeżeli nie przegrywa, a społeczność międzynarodowa przegrywa, jeżeli nie wygrywa. W tym miejscu warto przypomnieć sentencję łacińską, która mówi, że „kropla draży skałę nie siłą, lecz częstotliwością spadania”. Podobnie jest ze skutecznością działań asymetrycznych. W przypadku przeciwnika asymetrycznego przez „częstotliwość spadania” należy rozumieć nie tylko działania fizyczne, ale również groźby przeprowadzania aktów terrorystycznych. Takie permanentne zagrożenie wydatnie zmniejsza wolę społeczeństw państw zagrożonych do kontynuacji walki i skłania je ku swoistej filozofii izolacjonizmu.

W konflikcie asymetrycznym państwo, sojusz lub koalicja musi osiągnąć szybkie zwycięstwo, jeżeli nie chce być ciągle narażone na nowe uderzenia. W takich sytuacjach to właśnie państwo (państwa, sojusze, koalicje) jest na pozycjach „defensywnych”. Szeroka gama niejednoznaczności (trudne rozgraniczenie między wojną a pokojem, niejednoznaczna identyfikacja przeciwnika, wybór czasu i miejsca ataku, jak również nieprzestrzeganie obowiązujących reguł prawa międzynarodowego) ma decydujący wpływ na efektywność ich zwalczania lub minimalizowanie negatywnych skutków takich działań.

Przeciwnik asymetryczny nie przestrzegając żadnych reguł, osiąga znaczące korzyści, przede wszystkim zaś ma dużą swobodę działania. Świadomość społeczeństw zachodniego kręgu cywilizacyjnego narzuca siłom zbrojnym i politykom ograniczenia, które nie dotyczą przeciwnika asymetrycznego. Jeżeli w trakcie wojny asymetrycznej aktor państwowy narusza obowiązujące i powszechnie uznawane reguły, fakt ten jest bardzo efektywnie wykorzystywany przez stronę przeciwną. Zdaniem cytowanego już H. Münklera używanie i wykorzystywanie środków ma-

⁸ Tamże, s. 11.

sowego przekazu, w szczególności tych, które operują obrazem jako elementem strategii działania, stanowi jedną z charakterystycznych cech współczesnych konfliktów zbrojnych (w tym asymetrycznych), relacja z wojny przekształciła się w wojnę na relacje⁹.

Jak pokazała historia, zarówno w działaniach militarnych innych niż wojna, jak i w coraz powszechniej prowadzonych działaniach wymierzonych w przeciwnika asymetrycznego, mamy do czynienia z faktem, że wielkie mocarstwa (USA, Rosja, W. Brytania) czy państwa mające znaczny potencjał ekonomiczny i militarny (np. Hiszpania, Izrael, Turcja), jeżeli nie zaangażują (a nawet wówczas, gdy to uczynią) całego posiadanego potencjału, są w stanie osiągnąć jedynie ograniczony sukces lub wręcz ponoszą porażkę. Brak pełnego zaangażowania jest zazwyczaj efektem niewystarczającej determinacji oraz koniecznością przestrzegania uniwersalnych norm prawa międzynarodowego. Tymczasem przeciwnik asymetryczny nie jest skrzepowany takimi ograniczeniami.

Zagrożenia asymetryczne dotyczą zarówno sfery militarnej, jak i pozamilitarnej. Obejmują myślenie, organizowanie i działanie odmienne od przeciwnika, w tym wykorzystanie wszystkich różnic w szeroko pojmowanych potencjałach stron. Ich celem jest maksymalizacja własnej przewagi przy jednoczesnym wykorzystaniu słabości przeciwnika dla uzyskania dominacji lub większej swobody operacyjnej.

Panuje opinia, że intensywność występowania zjawisk zagrożeń asymetrycznych jest największa na styku różnych kręgów cywilizacyjnych. Jednak bardziej precyzyjne wydaje się stwierdzenie, że jest ona największa tam, gdzie następuje nałożenie się na siebie styku kręgów cywilizacyjnych i dysproporcji ekonomiczno-demograficznej.

Wojna przyszłości to wojna cywilizacyjna, według S. Huntingtona to „wojna »desperados«, sfrustrowanych liderów politycznych i ekonomicznych oraz odrzuconych przez cywilizację, którzy tworzą swoisty syndrom 20% bogatych i 80% biednych bez nadziei”¹⁰.

Czynnikami, które mają bezpośredni wpływ na przyjęcie strategii działań asymetrycznych są:

- dysproporcje potencjału (ekonomicznego, militarnego, technicznego, demograficznego itp.);

⁹ Tamże, s. III.

¹⁰ S. Huntington, *The clash of the civilizations and the remarking of world order*, Simon & Schuster, New York 1996, s. 35.

- zakładane cele końcowe (stan końcowy działań);
- charakter oponenta asymetrycznego (terrorysty, zorganizowane grupy przestępcze);
- rodzaj struktur, w które są wymierzane (sojusz, koalicja, państwo, społeczeństwo, grupy wyznaniowe czy gospodarcze).

Zasadniczą zaletą, z punktu widzenia efektywności działań asymetrycznych, jest możliwość wyboru miejsca i czasu konfrontacji, przede wszystkim zaś, jak już wspomniano, minimalizacja wpływu silnych stron oponenta. W działaniach asymetrycznych korzyści wynikające z przewagi technologicznej i uzbrojenia są nieduże.

Obecnie występuje wiele sposobów definiowania zagadnień asymetryczności. W literaturze przedmiotu znaleźć można różne definicje prezentowanego problemu. W takich państwach, jak USA, RFN, Francja czy Wielka Brytania wypracowano narodowe rozumienie i definicje prezentowanego zagadnienia. Kwestie, którymi różnią się poszczególne podejścia, to:

- sposób postrzegania udziału nowych technologii;
- zakładane cele strategiczne;
- znaczenie czynników psychologicznych;
- postrzeganie i identyfikowanie adwersarza.

Poniżej przedstawiono opinie wybranych państw dotyczące filozofii ujęcia zagadnień asymetryczności.

Amerykańskie rozważania nad zagadnieniem asymetrii zawarte w „Połączonym Przeglądzie Strategicznym” sprowadzają się do stwierdzenia, że: „(...) podejście asymetryczne to próba oszukania lub podkopania siły oponenta poprzez uwypuklenie jego słabości dzięki zastosowaniu takich metod, które diametralnie odbiegają od powszechnie stosowanych metod działania. Wyszukują one zasadnicze obszary psychologicznego oddziaływania, takie jak zastraszenie, zamieszanie, szok czy destabilizacja. To właśnie dzięki nim przeciwnik asymetryczny może przejąć inicjatywę i swobodę działania. Wymagają one jednak precyzyjnego rozpoznania i identyfikacji czułych miejsc obu oponentów (własnych i przeciwnika)”¹¹.

Równie interesująca jest interpretacja francuska. Została ona wyrażona przez generała Quesnotta (prezydenta Komitetów Studiów Obrony Narodowej). Stwierdził on między innymi: „(...) asymetria to każda forma zagrożenia, na które to zagrożone struktury (państwowe, koalicyjne, sojusznicze) nie są przygotowane kulturowo, strukturalnie, intelektualnie ani też z punktu widzenia legislacyjnego,

¹¹ „Joint Strategy Review”, 1999, Report, Joint Staff, Washington 1999.

administracyjnego lub regulaminowego, tak aby móc zareagować natychmiast, skutecznie i ostro”¹².

Istota podejścia brytyjskiego wyrażona została w 1997 roku w „Strategic Defence Review”: „(...) tam, gdzie my lub nasi Sojusznicy wykorzystujemy technologię dla wzmocnienia naszej przewagi w dziedzinie uzbrojenia klasycznego, nasi potencjalni przeciwnicy mogą zastosować alternatywne lub niekonwencjonalne uzbrojenie czy też asymetryczne strategie, prawdopodobnie będą atakować nasze czułe miejsca w otwartych społeczeństwach cywilnych”¹³.

Ponadto brytyjscy stratedzy uważają, że „potencjalni przeciwnicy mogą dojść do przekonania, że nie są w stanie rywalizować w ramach walki konwencjonalnej i poszukują płaszczyzn lub metod konfliktu, w którym mogą uzyskać przewagę. Taki rodzaj zagrożeń jest potocznie nazywany zagrożeniami asymetrycznymi”¹⁴.

Jak można zauważyć, podstawę podejścia amerykańskiego, francuskiego i brytyjskiego stanowi próba określenia istoty działań i zagrożeń asymetrycznych.

W Niemczech wojnę asymetryczną utożsamia się z „małą wojną”¹⁵ lub konfliktem o obniżonej intensywności, w którym państwa lub społeczeństwa wystawione są na zagrożenia ze strony aktorów państwowych lub niepaństwowych stosujących najczęściej niekonwencjonalne środki”¹⁶.

Jak wynika z przedstawionej definicji, występuje w niej przyjęcie założenia, że przeciwnikiem asymetrycznym mogą być zarówno podmioty prawa międzynarodowego (państwa), jak i struktury, które nie są takim podmiotem. Takie ujęcie problemu może wprowadzić poważne wątpliwości, szczególnie u osób, które będą postrzegać to zagadnienie jedynie w oparciu o poglądy niemieckie. Dodatkowo niemiecki punkt postrzegania ulega swoistemu rozmyciu, ponieważ analitycy przyjęli założenie, że starcie między tymi samymi rodzajami sił zbrojnych jest uważane za symetryczne, natomiast asymetrycznym jest starcie wtedy, gdy obejmuje różne komponenty sił zbrojnych. Tym samym, według klasyfikacji niemieckiej, konflikt brytyjsko-argentyński o Falklandy, to konflikt asymetryczny, ponieważ było to przede wszystkim starcie między Royal Navy a argentyńskimi siłami powietrznymi.

Wydaje się, że używanie określenia asymetryczności w przypadku konfliktu stron, gdy występuje dysproporcja potencjałów lub są to działania różnorodnych sił

¹² Oficjalna strona Ministerstwa Obrony Francji: www.defence.gov.fr z dnia 14.05.2000.

¹³ Oficjalna strona Ministerstwa Obrony W. Brytanii: www.mod.uk z dnia 14.05.2000.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Pojęcie „małej wojny” wprowadził po raz pierwszy Karl von Clausewitz. Charakteryzuje się ona tym, że w trakcie jej prowadzenia brak jest uznanych reguł. „Małe” wojny są więc przeciwieństwem „dużych” wojen prowadzonych między państwami z przestrzeganiem wzajemnie uznanych reguł.

¹⁶ A. Hoch, *Krieg und Politik im 21 Jahrhundert*, [in:], *Workshop Krieg im 21 Jahrhundert*, „Clausewitz – Protokolle”, 2001, Nr 1, S. 2.

zbrojnych, jest niewłaściwe, szczególnie jeśli uwzględni się oficjalną definicję asymetryczności obowiązującą w Pakcie Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej.

W niemieckiej interpretacji asymetryczności występuje pewna niekonsekwencja. Z jednej strony analizy zawierają stwierdzenie, że „zachodnia sztuka prowadzenia wojen (działań) opiera się na myśleniu systemowym i ukierunkowana jest na środki ciężkości przeciwnika, a takie myślenie nie występuje raczej po stronie terrorystów czy innych uczestników konfliktu asymetrycznego”¹⁷. Ale jednocześnie A. Stahel w artykule *Null-Verluste Strategie und virtueller Krieg* stwierdza, że „uderzenia wykonywane przez organizacje terrorystyczne lub kryminalne skierowane są na najbardziej wrażliwe systemy wielokrotnie przeważającego przeciwnika, aby poprzez wywołany strach i emocje ludności sprowokować je do podjęcia błędnych decyzji, a tym samym do niewłaściwego działania”¹⁸. Zacytowana wypowiedź jednoznacznie wskazuje, że przeciwnik asymetryczny podejmuje działania wymierzone właśnie w środki ciężkości¹⁹.

Z drugiej strony niektóre elementy charakterystyczne dla podejścia niemieckiego są ze wszech miar słuszne, na przykład: „(...) wojna asymetryczna już z definicji jest wojną nieograniczoną, tak więc zastosowanie w niej znajdują wszelkie możliwe środki i w swej brutalności, zwłaszcza wobec ludności cywilnej, przyjmuje kierunki rozwoju zbliżające ją do fenomenu wojny totalnej”²⁰.

Potwierdzenia przedstawionej powyżej tezy dostarcza codzienność. Są to w szczególności zamachy terrorystyczne, które zazwyczaj wymierzone są w ludność cywilną.

Zasadniczy nurt rozważań niemieckich w odniesieniu do wojny asymetrycznej dotyczy jednak sytuacji, w której silniejsza strona wystawiona jest na niekonwencjonalne ataki słabszego z definicji przeciwnika.

Teoretycy niemieccy świadomi są złożoności prezentowanych zagadnień i dlatego wysuwają wniosek, że niepewność terminologiczna jest swoistym wyrazem bezradności wspólnoty międzynarodowej wobec tych wyzwań.

Niepewność terminologiczna związana z asymetrią dodatkowo potęgowana jest przez brak jednoznacznego rozgraniczenia między wojną a pokojem. Należy

¹⁷ P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2002, s. 31.

¹⁸ A. Stahel, *Null-Verluste Strategie und virtueller Krieg*, „Österreichische Militärische Zeitschrift”, 2002, Nr 3, S. 376.

¹⁹ Środek ciężkości (Centre of Gravity – CoG) stanowi tę charakterystyczną zdolność czy szczególne miejsce, z którego siły militarne, państwo czy sojusz czerpią swoją swobodę działania, fizyczną siłę lub wolę walki. Zaatakowanie i zniszczenie, wyeliminowanie lub zneutralizowanie CoG przeciwnika doprowadza do nieuchronnej klęski lub powoduje chęć strony przeciwnej do zawarcia pokoju na drodze negocjacji.

²⁰ A. Hoch, *Krieg und Politik im 21 Jahrhundert*, op. cit., S. 3.

pamiętać, że takie właśnie rozgraniczenie było przecież podstawą „klasycznego” pojmowania pojęcia wojny.

Różnorodność środków asymetrycznych będących w dyspozycji potencjalnego przeciwnika jest obecnie bardzo szeroka, co więcej, ulega systematycznemu zwiększeniu. Najlepszym przykładem potwierdzającym tę tezę może być cybernetyczny wymiar potencjalnych konfliktów (zagrożeń). Zrozumienie wpływu wymiaru cybernetycznego na efektywność niektórych form działalności asymetrycznych ma ważne znaczenie dla oceny istoty realności i wszechobecności zagrożeń asymetrycznych.

Można stwierdzić, że w przypadku działań asymetrycznych występują więcej niż dwie strony konfliktu, a mianowicie:

- aktorzy państwowi;
- aktorzy niepaństwowi;
- wewnętrzna i międzynarodowa opinia publiczna;
- środki masowego przekazu.

O ile pierwszych dwóch aktorów można bez wahania postawić po konkretnej „stronie barykady”, o tyle w przypadku dwóch pozostałych nie jest to już takie proste. Aktorzy ci mogą zmieniać swój stosunek do prowadzonej walki asymetrycznej. Dynamika takich zmian zależy między innymi od:

- czasu trwania działań;
- ponoszonych strat (ludzkich, materialnych);
- miejsca rozgrywania się konfliktu;
- realności zagrożeń.

W ostatnich kilkunastu latach miało miejsce wiele przypadków, które stanowią potwierdzenie poprawności postawionej wyżej tezy. Są to na przykład:

- wycofanie amerykańskich i francuskich oddziałów wojskowych po udanym zamachu na koszary wojskowe w Libanie przez islamski Dżihad;
- wycofanie wojsk amerykańskich z Somalii po zabiciu i zbezczeszczeniu zwłok osiemnastu amerykańskich żołnierzy, które były wleczone po ulicach miasta w obecności kamer CNN.

W przypadku zagrożeń asymetrycznych pojawia się dodatkowy problem. Jeżeli po dokonaniu ataku żaden z przeciwników asymetrycznych nie weźmie na siebie odpowiedzialności za jego przeprowadzenie (bądź odpowiedzialność za atak ogłosi kilku przeciwników), wówczas trudna jest odpowiednia reakcja.

Ponadto przeciwnik taki przy użyciu prostych, tanich środków może osiągnąć spektakularne rezultaty i pozostaje przy tym trudny do wykrycia. Wynika to

z faktu, że najczęściej nie ma łatwej do zidentyfikowania bazy, w której można by go zaatakować. Takie sytuacje jednak występują sporadycznie, ponieważ przeciwnikowi asymetrycznemu (przede wszystkim terrorystom) zależy na rozgłosie medialnym. Tym samym bardziej prawdopodobna jest sytuacja przyjęcia odpowiedzialności za przeprowadzony atak przez więcej niż jedną organizację terrorystyczną.

Demokratyczne państwo gwarantuje jednostce określone niezbywalne prawa, na przykład swobodnego przemieszczania się, wolności osobistej, zakazu pozbawiania wolności bez wyroku sądowego, obowiązku udowodnienia winy itp. Jest więc ono bardzo atrakcyjnym środowiskiem dla działalności asymetrycznej. Potencjalni sprawcy mogą praktycznie bez ograniczeń podróżować po kraju, wynajmować lokale lub samochody, korzystać z usług bankowych i telekomunikacyjnych, czyli mogą wykorzystywać wszystkie zdobycze cywilizacyjne oraz ustrojowe dla realizacji swoich celów. Ho Chi Minh powiedział: „(...) partyzant (przeciwnik asymetryczny – dop. aut.), by działać skutecznie, musi mieć gdzie »pływać«”²¹. Rozwinięte państwa demokratyczne są właśnie takim obszarem, gdzie przeciwnik asymetryczny może pływać ze znacznym stopniem swobody.

Podobnie jak w przypadku operacji innych niż wojna, również w zagrożeniach asymetrycznych istnieje wiele różnych sposobów ich podziału. Jedną z możliwych klasyfikacji jest podział uwzględniający poziom intensywności występowania zagrożenia. Uwzględniając takie założenie, możemy wyróżnić następujące poziomy zagrożenia:

- zapowiedź;
- groźba;
- ostrzeżenie;
- atak.

Kolejny wariant podziału może uwzględniać charakter pojawiających się zagrożeń:

- zagrożenie bezpieczeństwa państwa (państw);
- zagrożenie porządku prawnego (wewnętrznego lub międzynarodowego);
- zagrożenie wieloaspektowe;
- zagrożenia humanitarne.

Systematyki działań asymetrycznych można dokonać w oparciu o obiekt ataku. Mogą one być wymierzone w następujące filary międzynarodowego (narodowego) systemu bezpieczeństwa:

- system gospodarczy;

²¹ P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003, s. 69.

- system polityczny;
- system społeczny.

W działaniach asymetrycznych można zauważyć, że istnieją różne podejścia do określenia końcowych celów działania. Niektóre z nich nie mają jednak jasno sprecyzowanego celu i geograficznie określonego obszaru działania, inne zaś jednoznacznie je określają.

WNIOSKI

Przeprowadzona analiza pokazała całą złożoność prezentowanych zagadnień oraz to, jakie zainteresowanie wzbudzają one wśród teoretyków zajmujących się problemami bezpieczeństwa. Pozwala to wysunąć następujące wnioski.

Ważną cechą klasyfikacji omawianych działań jest ich otwartość. Są one systematycznie uzupełniane działaniami, których zaliczenie do kategorii MOOTW lub działań minimalizujących zagrożenia asymetryczne jest celowe i uzasadnione względami bezpieczeństwa.

Mają one różnorodny charakter i mogą dotyczyć przedsięwzięć siłowych lub być pozbawione aspektu użycia siły. Ze względu na wielopłaszczyznowość muszą zawierać kroki o wydźwięku politycznym (dyplomatycznym), gospodarczym, prawnym, militarnym lub ich dowolną kombinację.

Ze względu na swój charakter są one bardzo czułe na zmienność międzynarodowej i wewnętrznej sytuacji politycznej, a ich wielopłaszczyznowość może spowodować, że czynnik wojskowy nie będzie najważniejszym elementem. W wypadku tych działań przeciwnik nie musi zwyciężać, aby odnieść sukces. Wystarczy, że utrzyma nieusuwalny potencjał zagrożenia.

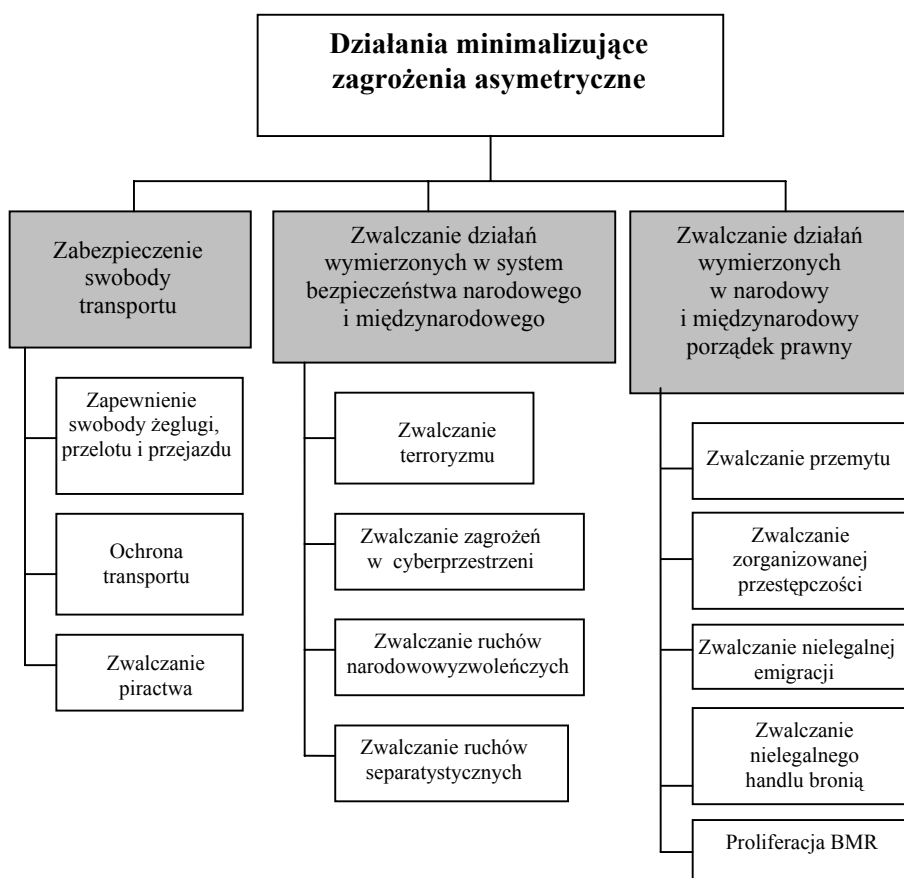
Analizując różnice, jakie występują między operacjami innymi niż wojna a działaniami asymetrycznymi, można dostrzec fakt, iż jedną z zasadniczych różnic jest charakter potencjalnego przeciwnika.

W działaniach asymetrycznych jest nim przeciwnik, który nie jest podmiotem prawa międzynarodowego. Natomiast w przypadku operacji innych niż wojna może on być podmiotem prawa międzynarodowego lub nim nie być. W przypadku MOOTW dochodzi jeszcze jeden „oponent”, który nie ma jednoznacznie określonego charakteru. Są nim skutki klęsk żywiołowych lub katastrof ekologicznych spowodowanych działalnością człowieka.

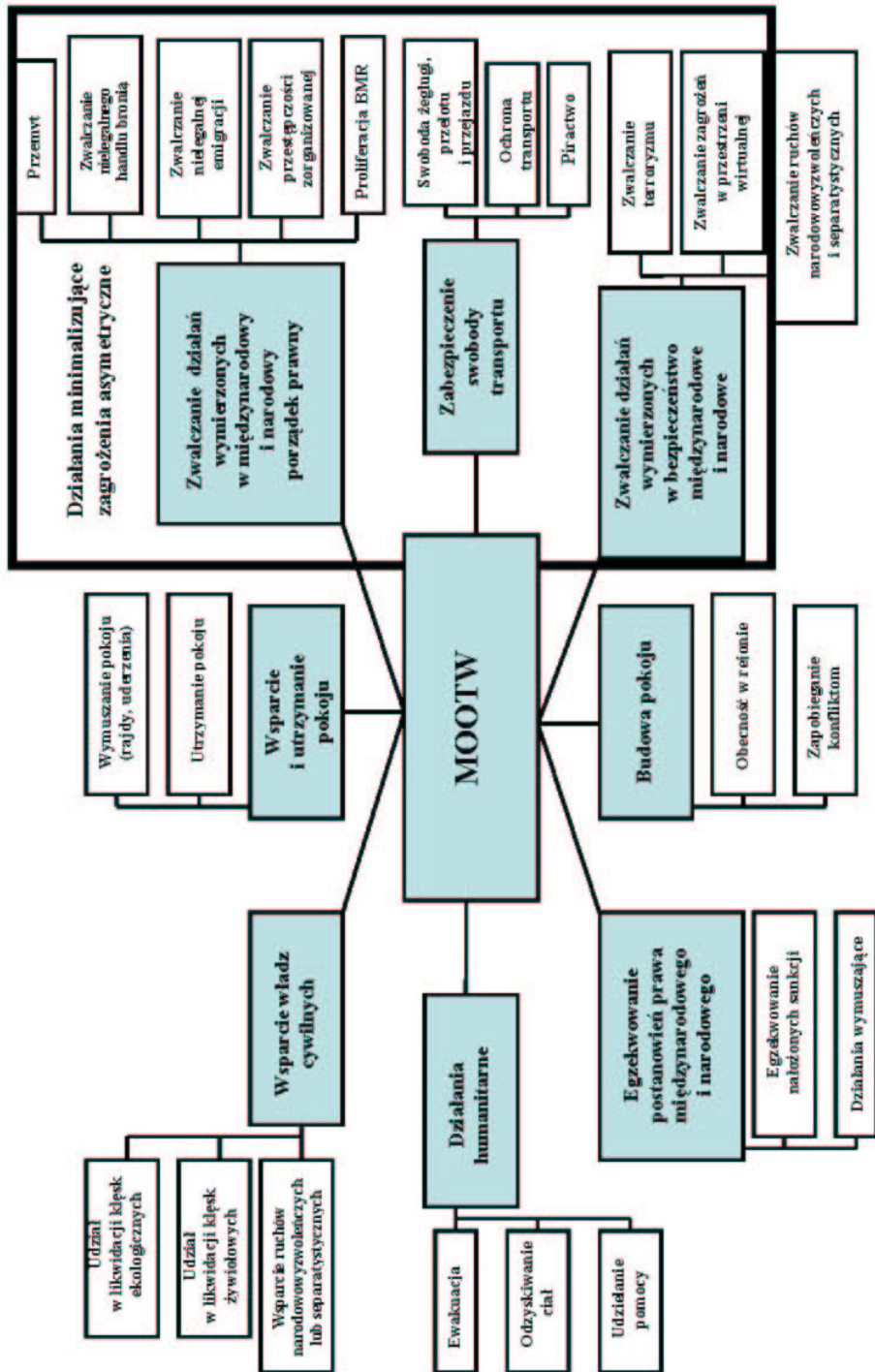
Przeprowadzona analiza dowodzi, że operacje inne niż wojna dotyczą szerszej gamy działań militarnych i pozamilitarnych. Swoim zakresem obejmują wszystkie działania militarne zakwalifikowane jako działania minimalizujące zagroż-

żenia asymetryczne. Na rysunku 3. przedstawiono ich systematykę, z kolei na rysunku 4. wzajemną relację. Należy jednak pamiętać o pewnych warunkach dotyczących tej wzajemnej relacji, a mianowicie:

- MOOTW odnosi się również do zwalczania terroryzmu i przemytu organizowanego przez służby państwowe, podczas gdy działania minimalizujące zagrożenia asymetryczne skierowane są jedynie przeciw terroryzmowi i przemytowi podmiotów niepaństwowych;
- w przypadku zapewnienia swobody żeglugi MOOTW swoim zakresem obejmują również działania będące efektem „niewłaściwej” interpretacji postanowień konwencji o prawie morza z 1982 roku.

Rys. 3. Systematyka działań minimalizujących zagrożenia asymetryczne

Rys. 4. Podział operacji innych niż wojna oraz działań minimalizujących zagrożenia asymetryczne

BIBLIOGRAFIA

- [1] Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, wyd. 8, LexisNexis, Warszawa 2003.
- [2] Evans G., *Współpraca dla pokoju. Agenda na lata dziewięćdziesiąte i następne*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1994.
- [3] Gawliczek P., Pawłowski J., *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003.
- [4] Mükler H., *Wojny naszych czasów*, Wyd. WAM, Kraków 2004.
- [5] Rokiciński K., *Możliwości prowadzenia działań asymetrycznych na Bałtyku Południowym*, AMW, Gdynia 2004.
- [6] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
- [7] Zdrodowski B., Marszałek M., *Operacje pozawojenne Sił Powietrznych*, Warszawa 2002.

ABSTRACT

In many publications related to the issues of international security and possibilities of using armed forces there appear notions like military operations other than war (MOOTW) or fighting asymmetric threat. In fact there exists some freedom of interpretation which leads to some misunderstandings. The aim of the paper is to systematize similarities and differences between MOOTW and actions allowing for minimizing asymmetric threats.

Recenzent prof. dr hab. Andrzej Makowski